

NUSRET KUJRAKOVIĆ
Medžlis islamske zajednice Gradačac

VAKUFI U MODRIČI, BOSANSKOM ŠAMCU I ODŽAKU

Sažetak

Rad je fokusiran na vakufe u Bosanskoj Posavini, odnosno u Modriči, Odžaku i Bosanskom Šamcu. Tretira pitanje površine/veličine vakufa, a naročito prikazuje nacionalizaciju vakufa po Zakonu o nacionalizaciji najamnih zgrada i građevinskog zemljišta iz 1958. godine. Vakufsku imovinu sačinjavale su zemljišne parcele i vakufske koristonosne i obrazovne zgrade (dućani, hanovi, džamije, mektebi, medrese). Vakufi su bili u osnovi nastanka i razvoja ova tri mjesta i dali su izuzetan doprinos u vjersko-prosvjetnom i socijalnom životu u tadašnjem vremenu. Ukupne površine vakufa bile su: u Modriči 159.932 m², u Odžaku 163.122 m² i Bosanskom Šamcu 16.745 m². Nacionalizacijom vakufi su oduzeti od Islamske zajednice, promijenjena im je prvobitna namjena i svrha, a vremenom su postepeno i uništavani. Zakonske naknade nisu nikada isplaćene. Na području Modriče, Odžaka i Bosanskog Šamca po Zakonu o nacionalizaciji iz 1958. godine oduzeto je: u Modriči tri stambeno-poslovne zgrade sa ukupnom površinom od 450 m², u Odžaku šest stambeno-poslovnih zgrada sa ukupnom površinom od 673 m² i u Bosanskom Šamcu šest stambeno-poslovnih zgrada sa ukupnom površinom od 718 m². Sve ukupno nacionalizirano je petnaest stambeno-poslovnih zgrada sa površinom od 1.841 m².

Ključne riječi: vakuf, džamija, medresa, Bosanska Posavina, nacionalizacija

1. Uvod

O vakufima u Modriči, Bosanskom Šamcu i Odžaku postoji manji broj radova koji su tretirali samo pojedine vakufe ili neke aspekte vakufa. U okviru studije o vakufu begovske porodice Gradašević iz Gradačca u Modriči su obrađeni samo njihovi vakufi¹, o vakufu u Bosanskom Šamcu bilo je riječi u okviru rada o organizaciji vjerskog života od 1863-1878. godine², dok o

1 Vidi, Kujraković Nusret, *Vakuf begovske porodice Gradašević*, Gradačac, 2014.

2 Više o vjerskom životu muslimana u Bosanskom Šamcu vidi, Kujraković Nusret. "Organizacija vjerskog života muslimana u Bosanskom Šamcu" (1863.-1878.). Zbornik radova sa okruglog stola *Naseljavanje muhadžira iz Srbije u Bosnu*, Orijentalni institut u Sarajevu, Institut za istoriju Sarajevu, str. 173-183.

vakufu u Odžaku nije moguće pronaći neki rad u dosadašnjoj literaturi. O vakufima u Gradačcu ima najviše objavljenih radova.³ Ovi gradovi pripadaju Bosanskoj Posavini i u prošlosti su bili administrativno povezani sa susjednim Gradačcom. Od polovine 16. stoljeća pa do Karlovačkog mira 1699. godine područje ovih mjesta bilo je geostrateški i vojno veoma važno za Osmasko carstvo, a nakon toga, zbog promjene geostrateških okolnosti, Gradačac, odnosno nahija Nenavište preuzima vodeću ulogu od navedenih gradova i postaje strateško i granično područje naspram Austro-Ugarske monarhije.

U pogledu vjerske organizacije, Modriča, Bosanski Šamac i Odžak su, kao džematski medžlisi, administrativno pripadali Kotarskom/sreskom vakufsko-mearifskom povjerenstvu u Gradačcu sve do 1960. godine. Iz razloga nekadašnje međusobne administrativne, ekonomske, kulturne i vjerske povezanosti, čini se opravdanim istražiti pitanje vakufskih nekretnina na ovom području, a naročito od katastarskog premjera teritorije Bosne i Hercegovine 1880-1884. godine i formiranja gruntovnica do nacionalizacije 1958. godine. Proučavanjem vakufa ovog prostora dolazimo do vrijednih saznanja o vakufima i vakufima, o njihovoj organizaciji i upravljanju, te organizaciji vjerskog života.

Istraživanje je fokusirano na površine vakufa uz navođenje katastarske općine, zemljišno-knjižnog izvotka, katastarske čestice i naziva kulture, te imena vakifa i mutevellija u mjeri u kojoj je to bilo moguće istražiti na temelju dostupnih izvora. U ovom radu, zbog ograničenosti prostora, neće se razmatrati historijat vjersko-prosvjetnih objekata kao što su mektebi, džamije i medrese. Međutim, ovo istraživanje posvećuje posebnu pažnju nacionalizaciji vakufa po Zakonu o nacionalizaciji najamnih zgrada i građevinskog zemljišta iz 1958. godine i ne obuhvata nacionalizacije ili eksproprijacije po drugim državnim zakonima ili odlukama općinskih upravnih organa.

Vakufi u Modriči, Bosanskom Šamcu i Odžaku nastajali su u različitim vremenskim periodima od dolaska islama na ova područja i njihovog pada pod osmansku vlast. Prvi vakuf je nastao u Doboru, a zatim u Modriči, Odžaku i Bosanskom Šamcu. Predmetni vakufi i njihovi vakifi dali su značajan zamah urbanom, ekonomskom, kulturnom i vjerskom životu spomenutih gradova.

2. Vakufi u Modriči

Treba napomenuti da su vakufi begovske porodice Gradašćević iz Gradačca, koji su se nalazili u Modriči, već obrađeni u posebnoj studiji i ovdje

3 Dodatno, o nacionalizaciji vakufa u Gradačcu vidi, Nusret Kujraković, „Nacionalizacija gradskih vakufa u Gradačcu 1974. godine“, *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke*, XXXIV, Sarajevo, 2013, str. 237-247 i „Nacionalizacija vakufskih objekata i građevinskog zemljišta u Gradačcu na osnovu Zakona o nacionalizaciji iz 1958. godine“, *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke*, XXXV, Sarajevo, 2014, str. 213-230.

se neće ponavljati.⁴ U razmatranje su uzimaju samo oni vakufi koji do sada nisu obrađivani, a to su sljedeći vakufi: vakuf Gazi Husrev-bega, vakuf Agadedea iz Dobora, vakuf bosanskog defterdara Osman-efendije iz Modriče, vakuf Hasan-bega Gradaševića u Porebricama, evladijet vakuf Muhameda Fadil-paše Šerifovića u Modriči, vakuf Medrese u Modriči, vakuf Eski džamije u Staroj čaršiji, vakuf džamije u Donjoj mahali u Tarevcu, vakuf džamije u Gornjoj mahali u Tarevcu, vakuf Gani-bega Mehmedbegovića u Tarevcu i vakuf džamije u Jakešu.⁵

2.1. Vakuf Gazi Husrev-bega u Doboru

Gazi Husrev-beg je, nakon što je 1536. godine osvojio Dobor kod Modriče uvakufio 150 košnica pčela u prvoj polovini 1537. godine. Pretpostavlja se da je brigu o njima vodio Muhjiddin koji se bavio pčelarstvom.⁶

2.2. Vakuf Aga-dede iz Dobora

Aga-dede iz Dobora kod Modriče, sin Jusuf-age bio je pjesnik, imam i hatib u Jakešu i Modriči, dizdar doborskog grada, prepisivač knjiga i vakif. Njegov djed Muhjiddin, sin Ilijasov, sa još 40 vojnika je 1536. godine iz Šapca premješten za dizdara u Dobor-grad. Njegov otac Jusuf-age imao je sedam godina kada mu je otac došao u Dobor. Bio je dvadeset tri godine doborski dizdar. Živio je osamdeset godina, a umro je 1609. godine. Aga-dede je zapisao vrijedne podatke o historiji Dobora, Jakeša, Odžaka i Modriče s početka 17. stoljeća.

---

4 Vidi, Kujraković Nusret, nav. dj., str. 7-144.

5 Vakuf Šić Osman-begove ili Čaršijske džamije, hadži Ali-begove džamije ili Islam varoške džamije, te vakufi Osman-kapetana, Murat-kapetana, Husein-kapetana i hadži Bećir-bega Gradaševića obrađeni su u već spomenutoj studiji autora ovog rada. Izuzetak čini vakuf Hasan-bega Gradaševića koji nije obuhvaćen navedenom studijom.

6 Osman A. Sokolović, „Pjesnik Aga-dede iz Dobor-grada o svome gradu i pogibiji Omana II“, Anali Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu, knjiga I, Sarajevo, 1972, str. 7. Muhjiddin se bavio pored svoje službe i pčelarstvom. Možda je Muhjiddin bio pčelar Husrev-begov. Muhjiddin je kasnije postao dizdar Dobora i u tome svojstvu i umro 1587. godine. Naslijedio ga je sin Jusuf-age i tu službu vršio 23 godine. Umro je u Doboru 1019(1610) u 80 godini života, a kad je s ocem došao u Dobor, bilo mu je 7 godina. Ovaj Jusuf-agin sin bio je derviš, uz to čovjek vrlo učen i pobožan, pa mu nije bila ugodna služba dizdara. Službu imama u Jakešu vršio je 7 godina, a onda je istu službu vršio u Modriči, u novosagrađenoj džamiji bos. defterdara Osman-efendije. Ovaj Jusuf-agin sin preveo je s perzijskog na turski jezik pjesničko djelo »Džamasabnamu« i iz tog djela saznajemo gornje podatke o doborskim dizdarima. Djelo je pisano za druge vlade sultana Mustafe (1622 do 1623), ali nije potpuno očuvano. Vidi, Hamdija Kreševljaković, „Stari bosanski gradovi“, *Naše starine I*, 1953, str. 21-22.

Od prodaje svog agaluka osnovao je jedan vakuf za dušu svog oca.⁷ Vrijedno je ovdje spomenuti još jednog velikog vakifa iz Dobora doboorskog dizdara Ali-agu koji je sagradio džamiju u Gornjoj Ukrini/Dreventi 1570. godine i uvakufio 33.000 akči za finansiranje vjerskih službenika (imama i hatiba, muezzina, muarriifa i mutevellije).⁸

2.3. Vakuf bosanskog defterdara Osman-efendija iz Modriče

Bosanski defterdar Osman-efendija iz Modriče je veoma zanimljiva i u tom vremenu utjecajna osoba. To ga je i dovelo na poziciju defterdara Bosne koju je uspješno i odgovorno vršio četiri godine. Svojim vakufom značajno je doprinio urbanom razvoju, kulturnom, vjerskom i privrednom napretku Modriče u tom periodu. Osman-efendija je sagradio džamiju, medresu, mekteb, nekoliko dućana i jedan han. Dodatno, svojim novcem obnovio je džamiju u Jakešu. Svi navedeni objekti izgrađeni su do 1622. godine.⁹ Po kazivanju Aga-dede iz Dobora, njegovim djelovanjem Modriča je dobila sjaj kojeg ranije nije imala. Pretpostavlja se da je do 1548. godine izgrađena prva džamija. Podsjetimo da je Modriča proglašena kasabom u drugoj polovini 16. stoljeća. Godine 1600. evidentirano je klanjanje džume namaza i pazarni dan, te da je bilo 97 muslimanskih i 107 kršćanskih kuća. Muslimanski džemat bio je podijeljen na džemat od 50 kuća oko džamije sa čaršijom i džemat izvan tog prostora, gdje nije zabilježeno postojanje vjerskih objekata.¹⁰ Osman-efendija je nevino nastrado u Istanbulu prije 1636. godine.¹¹

2.4. Vakuf Hasan-bega Gradašćevića u Porebricama

Hasan-beg Gradašćević, sin Osman-paše,¹² uvakufio je nekoliko kmetskih

7 Isto, str. 7, 10 i 19. U istom radu može se saznati više o životu ovog vakifa, str. 5-34. Ovaj autograf spisa Aga-dede iz Dobora nalazi se u Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu.

8 Adem Handžić, „Postanak i razvitak Dervente u XVI vijeku“, Prilozi, Institut za istoriju Sarajevo, br. XII/1974, str.118; Ahmet Omerhodžić, *Derventa i okolina*, Geografsko društvo BiH, Sarajevo, 1981, str.18.

9 Naime, Aga-dede je napisao svoj spis 1622. godine, zatim Osman-efendija je bio defterdar do dolaska sultana Mustafe, odnosno njegove druge vladavine 1622-1623. godine.

10 Adem Handžić, *Tuzla i njena okolina u XVI vijku*, Svjetlost, Sarajevo, 1975, str. 160-161.

11 Pozvan je u Istanbul na odgovornost po optužbi njegova pisara, kasnijeg defterdara Mahmuda, rodnom iz Zenice. Vidi, Safvet-beg Bašagić Redžepašić, *Kratka uputa u prošlost Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1900, str. 70.

12 Hasan-beg je imao četiri kćerke: Ifetu, Nejru, Muzejru i Zumru. Ponegdje se u literaturi može susresti uz njegovo ime prezime Pašić ili Osmanpašić čime su alaudira na njegovog oca koji je imao titulu paše. Njegov otac Osman-paša je sin Osman-kapetana

selišta u Porebricama za potrebe Osman-begove džamije u Modriči.¹³ Rođen je u prvoj polovini 19. stoljeća, a umro 1. rebiu-l-evvela 1315. godine po Hidžri, odnosno 30. 08. 1897. godine. Ukopan je u haremu džamije za koju je uvakufio dio svog imanja.¹⁴ Vakuf je nastao prije 1880. godine i postojao je do 1931. godine. Ukupna površina vakufa je 47.066 m². Prihodi od ovog vakufa trošeni su za finansiranje plata imama i muezzina Šić Osman-begove džamije¹⁵, rasvjetu džamije, ramazansku mukabelu, te plate vaizu i muderrisu. U tom periodu mutevellija i imam bio je Salih-ef. Dubinović, muderris i vaiz Abdulkadir-ef. Mahmutović, a muezzin Husejn Baltić.

Opis nekretnine	Kat. općina	Broj z.k. uložka	Broj kat. čestice	Površina u m ²	Posjednici kmetskih selišta
Bašča, šljivik oko kuće	Porebrice	107	808/1	800	Porodica Jovanović
Kućište			808/2	646	
Kućište sa baščom			738	800	
Bašča, šljivik Sejdovac niže kuće	Porebrice	108	737	450	
Bašča niže kuće	Porebrice	109	759/1	1242	porodica Gajić
Bašča oko kuće			762/2	9500	
Bašča, šljivik niže kuće	Porebrice	110	785/3	4280	porodica Gajić
Bašča Brdo	Porebrice	112	777/2	5500	porodica Janjević
Kućište			778/3	040	
Bašča Brdo	Porebrice	103	777/1	4360	porodica Stavrić
Crkva			777/3	140	
Bašča Varuška	Porebrice	130	806	1560	porodica Stavrić
Bašča oko kuće			808/3	1920	
Dučan sa dvorištem			759/6	100	

Gradašćevića, a brat kapetana Murata, Huseina i hadži Bećir-bega. Živio je na svom imanju u Bijeloj kod Brčkog. U Bijeloj je izgrađena jedna kula. Mada se iz raspoloživih izvora ne može utvrditi ko je podigao kulu u Bijeloj, osnovano se može pretpostaviti da ju je izgradio Osman-paša Gradašćević krajem 18. ili početkom 19. stoljeća, jer u kuli boravi 1831. godine, kada tu dolazi do sastanka Osman-paše sa bratom Husein-kapetanom, poznatim kao Zmaj od Bosne. Osman-paša je imao dva sina Hasan-bega i Mahmud-bega i kćerku Fatimu. Budući da se za ovaj vakuf saznalo kasnije, on nije spomenut u radu o vakufu begovske porodice Gradašćević.

- 13 Prema gruntovnom uložku ove nekretnine vode se kao Vakuf Osman-begove džamije u Modriči. Sva zemlja se vodila kao erazi-mirija i spadala je u kmetska selišta.
- 14 Mehmed Mujezinović, *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine*, knjiga II, Veselin Masleša, Sarajevo, 1977, str. 168.
- 15 To je danas Čaršijska džamija u Modriči.

Kućište	Porebrice	159	759/2	080	porodica Dragičević
Dvorište	Porebrice	117	759/3	013	porodica Dragičević
Bašče niže kuće			759/4	330	
Bašča oko kuće			762/2	2520	
Dućan			759/5	035	
Bašča niže kuće	Porebrice	111	755/1	5760	porodica Gajić
Bašča Brdo			753/2	4900	
Bašča Brdo			755/2	200	
Bašča pod kućom			738	1850	
Kućište			755/3	040	
			Ukupno:	47.066	

2.5. Evladijet vakuf Muhameda Fadil-paše Šerifovića u Modriči

Evladijet vakuf Fadil-paše Šerifovića u Modriči nalazio se kod Šić džamije. Na temelju njegove vakufname zaključujemo da je vakif Muhamed Fadil-paša uvakufio dvanaest dućana u Modriči 1873. godine. On u vakufnama naglašava da uvakufjuje radi Allaha, Jednog, Jedinog "...dvanaest dućana vezanih jedan za drugi pod jednim krovom koje sam sagradio uz dozvolu mutevellije, i ono što je iznad njih podignuto, uz staru mukatu od ukupno sto dvadeset groša godišnje časnoj džamiji spomenutog vakifa Osman-efendije, te njihove izvrsne arse, koji se nalaze u kasabi Modriča, u Kadiluku Gračanica..., a koji graniče s tri strane s haremom časne džamije koju je sagradio defterdar Osman-efendija i s četvrte strane s javnim putem..."¹⁶ Odredio je da se od prihoda ovog vakufa dio isplaćuje muderrisu medrese u Modriči, dio za upravljanje vakufom/tevljet i dio za uobičajene popravke dućana. U slučaju da se vakufu nanese šteta ili strada u požaru, obustavljaju se spomenute isplate, a sredstva se usmjeravaju prvenstveno na popravke i obnovu vakufa. U kasnijem periodu, a na osnovu novonastalih okolnosti i potreba, iz prihoda su plaćani imam i muezzin Šić Osman-begove džamije.

Prema zapisniku od 13.10.1904. godine, koji je nastao povodom spora oko muezzinovog korištenja jednog broja dućana, Mustafa Imamović je izjavio da su postojali dućani kao evladijet vakuf Fadilpašića iz Sarajeva, kojima sada upravlja Mahmut-beg Fadilpašić iz Sarajeva. Prije je bilo 11 ćefenaka i nalaze se na vakufu Šić Osmanbegove džamije. Nadalje, on navodi da su ti dućani za vrijeme kadije Mustafe Dubinovića oharabili/prilično propali, te je kadija preko Mujage, načelnika u Brčkom i zastupnika Mustaj-bega Fadilpašića, isposlovao da je Mustaj-beg odobrio Mujagi da se iz njegovih

16 Prijevod vakufname Muhameda Fadil-paše Šerifovića. Prijevod s arapskog Azra Gadžo-Kasumović, *Glasnik Rijaseta Islamske zajednice u BiH*, br. 7-8/2011, str. 715.

sredstava dućani nanovo sagrađe, ali da se obustavi isplata murteziki/korinčnicima vakufa dok se kroz kirije ne povrate utrošena sredstva. Po njemu, sredstva su davno povraćena, jer je godišnja kirija bila 400 kruna, a gradnja je koštala 1600 kruna. Od gradnje je prošlo više od 10 godina. Ja sam zastupnik mutevellije rečenog vakufa Mahmut-bega Fadilpašića i njemu šaljem prihod. Mustafa Imamović je potvrdio da je do izgradnje novih dućana ranije dva od njih koristio je muezzin Šić Osman-begove džamije. Prema nedatiranom izvještaju mutevellije Hamida Džambića dućani su zapaljeni i izgorjeli 19.01.1945. godine u međusobnoj borbi između četnika i ustaša, a kasnije zemljište na kojima su bili sagrađeni oduzeto za proširenje puta. Mutevellije Fadil-pašinog vakufa u Modriči bili su: sam vakif Fadil-paša, a poslije njegove smrti njegovi sinovi Omer Nurudin (1838/39-1887), Mustafa/Mustajbeg Hajrudin (1835/36-1892) i Mahmud Asaf (1853/54-1912), zatim hafiz Mustafa-ef. Imamović.

2.6. Vakuf medrese u Modriči

Vakuf nekadašnje medrese u Modriči, koja se nalazila u samom centru grada u novoj Šić čaršiji, sastojao se od zgrade medrese, kuće i dvorišta, bašči, pašnjaka i oranica. Ukupna površina vakufa: 28.230 m², a njegova vrijednost, s obzirom na lokaciju, bila je sigurno velika. Vakuf je nastao izgradnjom medrese. O nacionalizaciji vakufa medrese biće riječi u nastavku rada. Precizniji podaci o ovom medresanskom vakufu datiraju od formiranja gruntovnice u ovom dijelu Bosne i Hercegovine 1887. godine. Od te godine pa do 1950-ih godina površina ovog vakufa se neznatno mijenjala.¹⁷ Uz korekciju površine kat. čestice br. 1049, oranica Otoka, po evidenciji vakufa iz 1938. godine, stanje vakufa prikazuje sljedeće tabela:

Kat. općina	Z.k. uložak	Kat. čestica	Naziv	Kultura	Površina
Modriča	120	9//5	kuća u novoj čaršiji Šić	kuća	70
Modriča	120	9//5	kuća u novoj čaršiji Šić	dvorište	370
Modriča	120	9//8	bašča u novoj čaršiji Šić	bašča	610

17 Poredeći tri evidencija ovog vakufa 1887., 1933. i 1938. godine navodimo sljedeće razlike u površinama nekih vakufskih parcela: kat. čestice br. 1049, oranica Otoka, površina 1887. godine 15.450 m², 1933. godine 13.000 m², a 1938. godine sigurno greškom samo 1300 m²; parcela br. 6/120, pašnjak kod medrese, površina 1887. godine 280 m², 1933. godine 120 m², a 1938. godine 150 m². Kod ove parcele nema velikih odstupanja, te smo zadržali površinu iz 1938. godine. Kod prve smo se opredijelili za površinu iz 1933. godine koja je najrealnija, jer je ipak moglo doći do neznatog smanjenja tokom proteklih godina.

Modriča	505	6/123	medresa i bašča	medresa	82
Modriča	505	6/123	medresa i bašča	bašča	600
Modriča	505	6/212	dvorište	dvorište	108
Modriča	505	604	oranica Adica	oranica	6860
Modriča	505	1048	oranica kraj Otoke	oranica	1480
Modriča	505	1049	oranica Otoka	oranica	13000
Modriča	505	1056	oranica Otoka	oranica	4900
Modriča	505	6/120	pašnjak kod medrese	pašnjak	150
			Ukupno:		28.230

2.7. Vakuf Eski džamije u Staroj čaršiji

Vakuf Eski/Stare džamije nalazio se u nekadašnjoj Staroj čaršiji u Modriči.¹⁸ Vakuf je obuhvatao džamiju, mekteb, kuće, turbe, mezarja/groblja, bašče, dvorišta, oranice i gradilišta. Ukupna površina vakufa bila je 40.956 m². Od 1887. do 1950-ih godina stanje vakufa bilo je nepromijenjeno.

U periodu od 1900. do 1940. godine mutevellije vakufa bili su: Abdulganija Bećirbašić, Jusuf Jusufbegović, Džemil Jusufbegović, Ago Đonlagić 1928., Osman-beg Abazbegović (1929-1932).

Kat. općina	Z.k. uložak	Kat. čestica	Naziv	Kultura	Površina
Modriča	159	6/176	bašča-mezarje	bašča	740
Modriča	159	6/323	kuća	kuća	30
Modriča	159	6/324	kuća	kuća	30
Modriča	159	6/344	kuća	kuća	20
Modriča	261	7//44	kuća sa dvorištem	kuća	70
Modriča	261	7//45	kuća sa dvorištem	dvorište	740
Modriča	453	4/185	bašča, vrt, mezarje	bašča	877
Modriča	453	4/240	kuća sa dvorištem	kuća	40
Modriča	453	4/241	kućište	kuća	40
Modriča	453	4/372	kuća sa kućištem	kuća	19
Modriča	506	4/221	džamija sa džamištem	džamija	80
Modriča	506	4/221	džamija sa džamištem	dvorište	120
Modriča	506	4/242	bašča kod džamije	bašča	780
Modriča	506	6//74	gradilište Turbe	gradilište	70
Modriča	506	6/187	kuća-mekteb	mekteb	50
Modriča	506	7/103	groblje Karabegovića	mezarje	970

18 Danas je to Srednja džamija u Srednjem džematu Medžlisa Islamske zajednice Modriča. Smatra se da je to prva i najstarija džamija u Modriči koja se u staroj dokumentaciji naziva Eski ili Stara džamija.

Modriča	506	4/174	groblje kod džamije	mezarje	1630
Modriča	506	4/184	mezarje	mezarje	6000
Modriča	506	6//5	mezarje	mezarje	19460
Modriča	506	2//39	oranica Palučak u Turskoj varoši	oranica	2710
Modriča	506	4//7	pašnjak-mezarje	mezarje	3900
Modriča	771	6/177	bašča-mezarje	mezarje	880
Modriča	771	6/178	bašča-mezarje	mezarje	490
Modriča	772	6//1	bašča mezarje	mezarje	720
Modriča	773	6/179	bašča mezarje	mezarje	490
			Ukupno:		40.956

Podsjetimo da su svi gradski vakufi u Modriči objedinjeni 1931/32. godine, a to su vakufi Šić, Eski i Islam varoške džamije. Mutevellije su bili: Osman-beg Abazović (1932-1936) H. Husić Omer (1937-1938) i Ibrahim Jusufbegović (1939-1942).

2.8. Vakuf džamije u Donjoj mahali u Tarevcu

Naselje Tarevci nekada se nazivalo Tarevac. Zbog svoje veličine bilo je podijeljeno na Donju i Gornju mahalalu. Svaka mahala imala je svoju džamiju i vakuf.¹⁹ Vakuf džamije u Donjoj mahali u Tarevcu bio je sastavljen od džamije, mekteba, mezarja, bašče, dvorišta i oranice sa ukupnom površinom od 14.890 m². Mutevellije vakufa od 1900. godine bili su: Hasan-beg Muratbegović (1910-1917), Himzaga Topčagić (1919-1923), Hif(v)zo Topčagić (1924-1931).

Kat. općina	Z.k. uložak	Kat. čestica	Naziv	Kultura	Površina
Tarevac	233	1//1	bašča	bašča	3490
Tarevac	233	1//3	džamija	džamija	60
Tarevac	233	634	kuća-mekteb-škola	mekteb	50
Tarevac	233	634	kuća-mekteb-škola	dvorište	30
Tarevac	233	314	oranica Šibovi	oranica	3360
Tarevac	233	171	mezarje	mezarje	7900
			Ukupno:		14.890

2.9. Vakuf džamije u Gornjoj mahali u Tarevcu

Vakuf džamije u Gornjoj mahali u Tarevcu obuhvatao je džamiju, kuće, dvorište i bašče. Ukupna površina vakufa 1938. godine bila je 2.370 m².

¹⁹ Današnji naziv ovog naselja je Tarevci.

Mutevellija vakufa od 1913-1932. godine bio je Hasanaga Herceg. Po evidenciji vakufa iz 1933. godine spominje se dodatna kat. čestica br. 937/10, dućan, površina 50 m², a 1887. godine ne navodi se parcela br. 937/9, bašča, površina 570 m². Stanje vakufa 1938. godine prikazuje sljedeća tabela:

Kat. općina	Z.k. uložak	Kat. čestica	Naziv	Kultura	Površina
Tarevac	554	828	bašča Brdo Kurtićka	bašča	550
Tarevac	554	829/2	bašča Brdo	bašča	750
Tarevac	554	937/1	kuća sa dvorištem	kuća	65
Tarevac	554	937/1	kuća sa dvorištem	dvorište	205
Tarevac	554	937/5	kuća sa dvorištem	kuća	70
Tarevac	554	937/5	kuća sa dvorištem	dvorište	160
Tarevac	554	937/9	bašča	bašča	570
			Ukupno:		2.370

2.10. Vakuf Gani-bega Mehmedbegovića u Tarevcu

Gani-beg Mehmedbegović uvakufio je jednu kuću sa dvorištem ukupne površine od 100 m². Vakuf je nastao prije 1887. godine i do 1938. godine ostao je bez promjena.

Kat. općina	Z.k. uložak	Kat. čestica	Naziv	Kultura	Površina
Tarevac	100	1//2	kuća sa kućištem	kuća	60
Tarevac	100	1//2	kuća sa kućištem	dvorište	40
			Ukupno:		100

Svi vakufi u Tarevcu su administrativno objedinjeni 1931/32. godine. Od njihovog objedinjavanja do 1936. godine vakufom je upravljao Hasan H. Hasanović, Vejsil-beg Muratbegović od 1937-1941. godine, a hafiz Bego Sendijarević od 1956-1960. godine.

2.11. Vakuf džamije u Jakešu

Vakuf džamije u Jakešu sastojao se od džamije, mekteba, kuća, dvorišta, mezarja, bašči i oranica. Ukupna površina vakufa bila je 26.320 m². Džemat Jakeš bio je u sastavu sreza Derventa sve do 1939. godine i tamošnjeg Sreskog vakufsko-mearifskog povjerenstva. Od te godine pripojen je Sreskom vakufsko-mearifskom povjerenstvu u Gradačcu.²⁰ Neposredno poslije Dru-

20 Detaljnije o naselju Jakeš vidi, Muši Zahirović, *Jakeš kroz vrijeme*, Tešanj, 2012.

gog svjetskog rata mutevellije su bili: Muharem-ef. Mujaković i Muhamed Sofić.

Kat. općina	Z.k. uložak	Kat. čestica	Naziv	Kultura	Površina
Jakeš	62	1//79	kuća	kuća	70
Jakeš	62	1//79	kuća	dvorište	260
Jakeš	77	1//80	škola	mekteb	40
Jakeš	90	1//59	džamija	džamija	690
Jakeš	90	1//59	džamija	dvorište	110
Jakeš	90	110	mezarje	mezarje	6000
Jakeš	4	1//35	kuća i bašča	kuća	70
Jakeš	4	1//35	kuća i bašča	bašča	1460
Jakeš	101	113	oranica	oranica	17200
Jakeš	233	1//71	bašča	bašča	280
Jakeš	233	1//77	bašča	bašča	140
			Ukupno:		26.320

2.12. Zbirna tabela vakufa u Modriči

U ovom radu obrađeno je deset vakufa u Modriči. Ukupna površina svih vakufa bila je 159.932 kvadratna metra. Vrste vakufa: džamije, mektebi, medresa, han, dućani i kuće. Radi bolje preglednosti, navodimo zbirnu tabelu svih modričkih vakufa:

r/b	Naziv vakufa	Površina vakufa, m ²	Vrsta vakufa
1	Vakuf Gazi Husrev-bega	nepoznato	150 košnica pčela
2	Vakuf Hasan-bega Gradašćevića	47.066	zemljište
3	Vakuf Fadil-paše Šerifovića	nepoznato	12 dućana
4	Vakuf defterdara Osman-efendije	nepoznato	džamija, medresa, han, nekoliko dućana
5	Vakuf Aga-dede	nepoznato	nepoznato
6	Vakuf Medrese	28.230	medresa, zgrada
7	Vakuf Eski/Stare džamije	40.956	džamija, mekteb, turbe, nekoliko kuća
8	Vakuf džamije u Donjoj mahali-Tarevac	14.890	džamija, mekteb
9	Vakuf džamije u Gornjoj mahali-Tarevac	2.370	džamija, 2 kuće
10	Vakuf Gani-bega Mehmedbegovića	100	kuća
11	Vakuf džamije u Jakešu	26.320	džamija, mekteb, 2 kuće
Ukupno:		159.932	

2.13. Nacionalizacija vakufa u Modriči

Pravni okvir za nacionaliziranje²¹ vakufskih zgrada i građevinskog zemljišta konstituirali su slijedeći pravni akti: Zakon o nacionalizaciji najamnih zgrada i građevinskog zemljišta iz 1958. godine, Uredba o postupku za sprovođenje nacionalizacije najmanih zgrada i građevinskog zemljišta.²²

Na temelju članka 1. Zakona o nacionalizaciji iz 1958. godine nacionaliziraju se i postaju društvena svojina najamne stambene zgrade i najamne poslovne zgrade. U gradovima i naseljima gradskog karaktera nacionaliziraju se i postaju društvena svojina i građevinska zemljišta. Nadalje, građanska pravna lica, društvene organizacije i druga udruženja građana mogu na teritoriji Jugoslavije stjecati i imati u svojini samo poslovne zgrade i poslovne prostorije koje služe isključivo njihovoj dozvoljenoj djelatnosti. Ako građanin, građanska pravna lica, društvene organizacije i druga udruženja građana imaju ili steknu više zgrada i posebnih dijelova zgrada nego što po odredbama ovog zakona mogu imati u svojini, taj višak postaje društvena svojina. Za nacionaliziranu zgradu, poseban dio zgrade i građevinsko zemljište ranijem sopstveniku daje se naknada prema odredbama ovog zakona.

Po članu 11. odredbe ovog Zakona ne primjenjuju se na zgrade i prostorije koje služe vjerskim zajednicama za vršenje njihove vjerske djelatnosti, kao što su crkve, hramovi, kapele i bogomolje, manastiri i samostani, sjemeništa i vjerske škole, niti na zgrade koje služe kao župski, parohijski, biskupski, patrijaršijski i drugi slični dvorovi.

Po članu 31. mali magacini i mali podrumi, koji nisu od značaja za vršenje privredne djelatnosti, bez obzira da li se nalaze u sastavu zgrade ili su posebna zgrada, mogu se ostaviti u svojini njihovih sopstvenika.²³ Nakon donošenja spomenutog Zakona o nacionalizaciji najamnih zgrada i građevinskog zemljišta i Uredbe o postupku za sprovođenje istog, formirane su komisije za nacionalizaciju pri Narodnom odboru svih općina. Putem javnog oglasa pozvani su svi sopstvenici/vlasnici na teritoriji spomenutih gradova da u zadatim rokovima podnesu prijave svih zgrada ili dijelova zgrada općinskom Odjeljenju za privredu i finansije radi utvrđivanja predmeta nacionalizacije koje zaprimljene prijave obrađuje i dostavlja Komisiji za nacionalizaciju. Za nemarnost ili izbjegavanje podnošenja prijava spomenuti Zakon je odredio

21 Nacionalizacija, kao privredno-politička mjera, znači prinudni prijelaz u državnu/društvenu svojinu svih velikih ili malih preduzeća ili stvari određene vrste ili veličine sa naknadom ili bez naknade.

22 Vidi, Uredba o postupku za sprovođenje nacionalizacije najmanih zgrada *Službeni list FNRJ*, br. 4/59.

23 Vidi član 1., 11. i 31. Zakona o nacionalizaciji najamnih zgrada i građevinskog zemljišta iz 1958. godine. *Službeni list FNRJ*, br. 52/58, str. 635-650.

kazne.²⁴ Krajnji rok podnošenja prijava bio je 17. april 1959. godine.²⁵ Pitanje naknade za nacionalizirane zgrade i građevinsko zemljište regulirano je 42., 43., 44., 45. i 46. članom predmetnog Zakona o nacionalizaciji.²⁶

Odjeljenje za finansije pri Narodnom odboru općine Modriča podnijelo je zahtjev za utvrđivanje nacionalizacije pet vakufskih zgrada i građevinskog zemljišta u Modriči pod brojem V1. 03/8-245/33 od 24. aprila 1959. godine.²⁷ Komisija za nacionalizaciju pri Narodnom odboru Općine Modriča sastavljena od Abdulaha Kešana, predsjednika, i članova Rade Cvijić i Đoke Čajić na temelju člana 54 osnovu člana 1, 24, 25 i 52 Uredbe o postupku za sprovođenje nacionalizacije najamnih zgrada i građevinskog zemljišta donijela je rješenje o nacionalizaciji na svojoj sjednici od 11. augusta 1959. godine.²⁸ Od prijavljenih pet nacionalizirane su tri zgrade, dok su dvije izuzete od nacionalizacije.

Nacionalizirane su slijedeće vakufske zgrade:

- jedna prizemna poslovna zgrada sa četiri poslovne prostorije, koja je pripadala vakufu medrese u Modriči, u Ulici Ševke Avdića, broj 5, z.k. uložak broj 505, kat. čestica br. 6/123, površina pod zgradom 300 m², k.o. Modriča. Radi se o zgradi nekadašnje medrese. Do Drugog svjetskog rata zgrada je služila za vjersko poučavanje, a poslije je izdavana pod zakup. U trenutku nacionalizacije u njoj je bilo smješteno preduzeće „PA-MO“. Nalazi se u strogom centru grada i ima veliki privredni značaj;

- poslovna prizemna najamna zgrada sa dvije poslovne prostorije, vakuf medrese u Modriči, Ulica Borke Mihajlovića broj 13, z.k. uložak broj 120, kat. čestica br. 9/5, površina pod zgradom 120 m², k.o. Modriča. Uvijek je bila najamnog karaktera i izdavana pod zakup. U trenutku nacionalizacije u njoj su bila smještea dva preduzeća: trgovačko preduzeće „Sloga“ i prodav-

24 To regulira član 63. spomenutog Zakona. Vidi: *Službeni list FNRJ*, br. 52/58, str. 647-648.

25 Dopis Vakufskog povjerenstva u Gradačcu br. 75/59 od 13. 04. 1959. godine. Arhiva Medžlisa Islamske zajednice Gradačac.

26 *Službeni list FNRJ*, 52/58, str. 643-645.

27 Prijava radi utvrđivanja predmeta nacionalizacije podnešena je na obrascu N-2 koji je propisan od strane saveznog Državnog sekretarijata za poslove finansija. Ovjereni duplikati prijava. Arhiva Medžlisa Islamske zajednice Gradačac.

28 Rješenje Komisije za nacionalizaciju pri Narodnom odboru Općine Modriča br. PV/03-35/59 od 22. 08. 1959. godine. Arhiva Medžlisa Islamske zajednice Gradačac.

Vakufska direkcija u Sarajevo uputila je svojevršno uputstvo svim Vakufskim povjerenstvima koje je sadržavalo osnovne odredbe spomenutog Zakona iz 1958. godine. Dopis Vakufske direkcije br. 468/59 od 29. 01. 1959. godine, zatim sljedeći dopisi: dopis br. 1246/59 od 23. 03. 1959. godine; dopis br. 1370/59 od 02. 04. 1959. godine; dopis br. 2282/59 od 25. 06. 1959. godine; Starješinstvo Islamske vjerske zajednice u Narodnoj Republici Bosni i Hercegovini: dopis br. 600/60 od 23. 01. 1960. godine, dopis br. 2963/61 od 09. 06. 1961. godine, dopis br. 3941/61 od 25. 07. 1961. godine. Arhiva Medžlisa Islamske zajednice Gradačac.

nica „Zemljoradničke zadruge“ u Modriči. Nalazi se u strogom centru grada i ima značajan privredni značaj;

- jedna prizemna poslovna zgrada vakufa Hadži Bećir-bega Gradašćevića u Modriči, ulica Borke Mihajlovića, broj 2, z.k. uložak broj 504, kat. čestica br. 6/173, površina pod zgradom 30 m², k.o. Modriča. Uvijek je bila najamnog karaktera i izdavana pod zakup. U trenutku nacionalizacije u njoj je bila smještena brijačnica.

Od nacionalizacije izuzete su dvije slijedeće vakufske zgrade:

- jedna prizemna zgrada od dvije prostorije vakufa hadži Bećir-bega Gradašćevića u Modriči, Ulica Adema Terzića, broj 1, z.k. uložak broj 504, kat. čestica br. 8/23, površina pod zgradom 40 m², k.o. Modriča. Nalazi se kod glavne Šić džamije. Služila je kao vakufska kuća za stanovanje vjerskih službenika, mada je u trenutku nacionalizacije bila izdata pod zakup;

- jedna prizemna zgrada sa dvije prostorije, vakuf džamije u Staroj čaršiji u Modriči, Ulica Borke Mihajlovića, broj 45, z.k. uložak broj 261, kat. čestica br. 7/45, površina pod zgradom 30 m², k.o. Modriča. Nalazi se kod džamije u Staroj čaršiji. Služila je kao vakufska kuća za stanovanje vjerskih službenika džamije u navedenoj čaršiji, mada je u trenutku nacionalizacije bila izdata pod zakup, jer je tadašnji imam Hadžib-ef. Bahić 1957. godine izgradio vlastitu kuću.

Da zaključimo, za nacionalizaciju je prijavljeno pet vakufskih zgrada: dvije vakufske zgrade medrese u Modriči, jedna zgrada Eski/Srednje džamije i dvije zgrade hadži Bećir-begova vakufa. Po rješenju Komisije za nacionalizaciju u Modriči br. PV/03-35/59 od 22. augusta 1959. godine nacionalizirane su dvije zgrade medresanskog vakufa, te samo jedna prizemna poslovna zgrada hadži Bećir-begova vakufa površine 30 m², kat. čestica br. 6/173, zemljišnoknjižni uložak br. 504, dok druga prizemna zgrada sa dvije sobe istog vakufa, kat. čestica br. 8/23, površina pod zgradom 40 m², zemljišnoknjižni uložak br. 504 nije nacionalizirana i ostavljena je za stanovanje imama džamije.

3. Vakufi u Bosanskom Šamcu

U Bosanskom Šamcu su postojala tri vakufa: vakuf Careve/Azizije džamije, vakuf Stare džamije u Donjoj mahali i vakuf hadži Čelebije i Hasije Zelen-tarević. Stara džamija u Donjoj mahali u Bosanskom Šamcu nije imala veći vakuf. Jedini njen vakuf je parcela džamište, nazvana po izgradnji džamije na tom mjestu: z.k. uložak broj 428, kat. čestica br. 1/11, površina 680 m², k.o. Bosanski Šamac. U ovom radu evidentiran je zasebno.²⁹

29 Spisak vakufa Careve džamije u Bosanskom Šamcu od 15.03.1938. godine. Sastavio hafiz Mustafa-ef. Lelić, imam Careve džamije. Zadnja stavka odnosi se na vakuf Stare

Hadži Čelebija i Hasija Zelentarević iz Bosanskog Šamca uvakufili su jednu kuću z.k. uložak broj 94, kat. čestica br. 8/10, površina 118 m², k.o. Bosanski Šamac. Po spisku vakufa iz 1933. godine evidentiran je zasebno³⁰, a 1938. godine u okviru vakufa Careve džamije. Vrijednost ovog vakufa 1933. godine procijenjena je na 30.000 dinara. U ovom radu evidentiran je zajedno sa vakufom Careve džamije.

Vakuf Careve/Azizije džamije u Bosanskom Šamcu sastoji se od vakufskih objekata i zemljišnih parcela. Od vakufskih objekata evidentirana je jedna džamija, mekteb, ruždija i deset kuća. Jedna kuća je bila namijenjena za stanovanje imama, dok su ostale bile poslovni prostori koji su izdavani pod kiriju. Ostalo vakufsko zemljište bila su dvorišta, bašče i mezarja. Džamija je imala prilično veliki vakuf. Najveći dio ovog vakufa uvakufio je graditelj džamije Mir Ahmed, sin Abdulkerim-age iz Beograda, prilikom izgradnje džamije.³¹ Površine vakufskih objekata i zemljišta date su u kvadratnim metrima. Stanje vakufa 1938. godine ilustrira slijedeća tabela:

Kat. općina	Z.k. uložak	Kat. čestica	Naziv	Kultura	Površina
Bosanski Šamac	3	22/9	kuća sa kućištem	kuća	65
Bosanski Šamac	3	22/9	kuća sa kućištem	dvorište	50
Bosanski Šamac	9	22/4	kuća sa kućištem	kuća	65
Bosanski Šamac	9	22/4	kuća sa kućištem	dvorište	140
Bosanski Šamac	94	8//10	kuća sa kućištem	kuća	58
Bosanski Šamac	94	8//10	kuća sa kućištem	dvorište	60
Bosanski Šamac	94	18//19	kuća sa kućištem	kuća	60
Bosanski Šamac	94	18//19	kuća sa kućištem	dvorište	180
Bosanski Šamac	98	8//30	kuća sa kafanom	kuća	95
Bosanski Šamac	98	8//31	dvorište	dvorište	1980
Bosanski Šamac	98	8//39	kuća sa kućištem	kuća	70
Bosanski Šamac	98	8//39	kuća sa kućištem	dvorište	100
Bosanski Šamac	195	8//11	kuća (ruždija)	medresa	160
Bosanski Šamac	243	9//9	dvorište	dvorište	320
Bosanski Šamac	243	9//26	kuća sa dvorištem	kuća	60

džamije u Donjoj mahali. Arhiva Medžlisa Islamske zajednice Gradačac. Po spisku vakufa iz 1933. godine ovaj vakuf se vodi pod istom kat. česticom i sa istom površinom, ali u z.k. ulošku broj 278.

30 Spisak vakufa sreza Gradačac od 21. 09. 1933. godine. Arhiva Medžlisa Islamske zajednice Gradačac.

31 Više o vjerskom životu muslimana u Bosanskom Šamcu vidi, Kujraković Nusret (2012). Organizacija vjerskog života muslimana u Bosanskom Šamcu (1863.-1878.). U: A.Husić, ur. Naseljavanje muhadžira iz Srbije u Bosnu. Zbornik radova sa okruglog stola. Sarajevo: Orijentalni institut u Sarajevu, Institut za istoriju Sarajevo, str. 173-183.

Bosanski Šamac	243	9//26	kuća sa dvorištem	dvorište	80
Bosanski Šamac	278	3//31	kuća sa dvorištem	kuća	48
Bosanski Šamac	278	3//31	kuća sa dvorištem	dvorište	12
Bosanski Šamac	278	3//10	kuća sa baščom	kuća	70
Bosanski Šamac	278	3//10	kuća sa baščom	bašča	750
Bosanski Šamac	278	8//37	kuća-mekteb	mekteb	50
Bosanski Šamac	278	8//37	kuća-mekteb	dvorište	75
Bosanski Šamac	278	8//13	džamijski harem	mezarje	3382
Bosanski Šamac	278	8//38	kuća sa kućištem	kuća	50
Bosanski Šamac	278	8//12	džamija Carska	džamija	105
Bosanski Šamac	278	8//12	džamija Carska	dvorište	290
Bosanski Šamac	278	2//1	mezarje kraj hendeka	mezarje	5940
Bosanski Šamac	278	178	mezarje Muhamedansko	mezarje	2330
Bosanski Šamac	278	178	džamište	gradilište	100
			Ukupno:		16.745

Mutevellije vakufa od 1900. godine bili su: Medaga Fitozović, Mustafa Fitozović, Mehmed Alajbegović, Muharem-ef. H. Jusufović, Sulejman Zukić, a od ujedinjenja vakufa 1932. godine do Drugog svjetskog rata Osman Džafe-rović, Sulejman Vajzović i Mehmed Vajzović.

3.1. Nacionalizacija vakufa u Bosanskom Šamcu

Odjeljenje za finansije pri Narodnom odboru općine Bosanski Šamac podnijelo je zahtjev za utvrđivanje nacionalizacije vakufskih zgrada i građevinskog zemljišta u Bosanskom Šamcu pod brojem 331/17 od 11. novembra 1959. godine. Komisija za nacionalizaciju pri Narodnom odboru općine Odžak sastavljena od Joce Bogdanovića, predsjednika i članova Rize Bajraktarevića i Mitra Minaljčića na temelju člana 54 osnovu člana 1, 24, 25 i 52 Uredbe o postupku za sprovođenje nacionalizacije najamnih zgrada i građevinskog zemljišta donijela je rješenje o nacionalizaciji na svojoj sjednici od 25. decembra 1959. godine.³²

Nacionalizirano je šest vakufskih zgrada sa zemljištem kako slijedi:

- najamna poslovna zgrada koja se nalazi u Bos. Šamcu, Ulica Osmana Đikića, br. 1, kat. čestica br. 8/39, 170 m², z.k. uložak br. 98, k.o. Bosanski Šamac, vakuf Careve džamije, skupa sa zemljištem. Zgrada ima prizemlje sa četiri prostorije i sprat sa četiri prostorije;

32 Rješenje Komisije za nacionalizaciju pri Narodnom odboru općine Bosanski Šamac, srez Brčko, br. 62/59 od 23. 12. 1959. godine. Arhiva Medžlisa Islamske zajednice Bosanski Šamac.

- najamna stambena zgrada koja se nalazi u Bos. Šamcu, Trg palih boraca, kat. čestica br. 8/30, 95 m², z.k. uložak br. 98, k.o. Bosanski Šamac, vakuf Careve džamije, skupa sa zemljištem. Zgrada ima prizemlje sa jednosobnim stanom i jednom poslovnom prostorijom;

- najamna poslovna zgrada koja se nalazi u Bos. Šamcu, Ulica Osmana Đikića, br. 1, kat. čestica br. 8/10, 118 m², z.k. uložak br. 94, k.o. Bosanski Šamac, vakuf Careve džamije, skupa sa zemljištem. Zgrada ima prizemlje sa šest prostorija;

- najamna poslovna zgrada koja se nalazi u Bos. Šamcu, Ulica Pere Bosića, br. 4, kat. čestica br. 8/37, 125 m², z.k. uložak br. 278, k.o. Bosanski Šamac, vakuf Careve džamije, skupa sa zemljištem. Zgrada ima prizemlje sa tri prostorije;

- najamna stambena zgrada koja se nalazi u Bos. Šamcu, kat. čestica br. 8/38, 50 m², z.k. uložak br. 278, k.o. Bosanski Šamac, vakuf Careve džamije, skupa sa zemljištem. Zgrada ima prizemlje sa jednosobnim stanom;

- najamna stambena zgrada koja se nalazi u Bos. Šamcu, Ulica Srebrenička, br. 1, kat. čestica br. 8/11, 160 m², z.k. uložak br. 195, k.o. Bosanski Šamac, vakuf Careve džamije. Zgrada ima prizemlje sa jednosobnim stanom.

Na ovo rješenje Komisije za nacionalizaciju vakuf Careve džamije nije uložio nikakav prigovor ili žalbu. Na temelju navedenog, zaključujemo da je nacionalizirano ukupno šest stambeno-poslovnih vakufskih zgrada vakufa Careve džamije u Bosanskom Šamcu sa pripadajućim zemljištem u površini od 718 m².

4. Vakuf džamije u Odžaku

Odžak je, kao i Jakeš administrativno pripadao srezu Derventa i tamošnjem Sreskom vakufsko-mearifskom povjerenstvu do 1939. godine. Na prijedlog Sreskog vakufsko-mearifskog povjerenstva u Gradačcu marta 1939. godine, Vakufsko-mearifski saborski odbor u Sarajevu na svojoj sjednici odlučio je o izdvajanju Odžaka i Jakeša iz Derventskog i pripajanju Gradačkom srezu uz obrazloženje da su ova mjesta već pripojena Gradačcu u političkoj i sudskoj nadležnosti.³³ Odluka je stupila na snagu januara 1940. godine.³⁴ Opis vakufa: džamija, mektebi, vakufske najamne i stambene zgrade, kuće, bašče, dvorišta, oranice, šume, pašnjak i livade. Ukupna površina vakufa iznosila je 153.160 m² i 9.962 m² mukata. Stanje vakufa po popisima iz 1938. i 1951. godine³⁵ pokazuje sljedeća tabela:

---

33 Dopisi Vakufske direkcije u Sarajevu br. 9183/30 od 12.09.1939. godine i Sreskog vakufsko-mearifskog povjerenstva u Gradačcu br. 198/39 od 29.03. 1939. godine.

34 Dopis Vakufske direkcije u Sarajevu br. 19.706/39 od 10.10.1939. godine.

35 Tabela je urađena na osnovu popisa vakufa iz 1938. godine i 1951. godine. Dodati su iz popisa iz 1951. godine gruntovni ulošci broj 798, 434, 674 i 371. Ostalo je sve identično.

Kat. općina	Z.k. uložak	Kat. čestica	Naziv	Kultura	Površina
Odžak	86	15/22	kuća sa dvorištem	kuća	60
Odžak	86	15/22	kuća sa dvorištem	dvorište	500
Odžak	86	15/20	bašča	bašča	470
Odžak	86	15/24	bašča	bašča	1390
Odžak	113	16/45	bašča	bašča	130
Odžak	170	11//61	kuća i bašča	kuća	60
Odžak	170	11//61	kuća i bašča	bašča	160
Odžak	173	6//5	džamija	džamija	110
Odžak	173	6//5	džamija	dvorište	400
Odžak	173	1//39	bašča	bašča	350
Odžak	173	6//4	bašča	bašča	820
Odžak	163	1//21	bašča	bašča	1640
Odžak	163	1//18	kuća sa dvorištem	kuća	70
Odžak	163	1//18	kuća sa dvorištem	dvorište	120
Odžak	217	11//50	kuća sa dvorištem	kuća	60
Odžak	217	11//50	kuća sa dvorištem	dvorište	70
Odžak	317	11//48	gradilište	gradilište	100
Odžak	421	11//40	dvorište	dvorište	430
Odžak	421	3//48	mezarje	mezarje	9440
Odžak	421	5//12	džamija i dvorištem	džamija	80
Odžak	421	5//12	džamija i dvorištem	dvorište	180
Odžak	421	5//3	mezarje i bašča	mezarje	70
Odžak	421	5//3	mezarje i bašča	bašča	900
Odžak	421	11//32	medresa, kuća	medresa	60
Odžak	421	11//32	medresa, kuća	kuća	60
Odžak	421	11//32	medresa, kuća	dvorište	620
Odžak	421	11//33	bašča	bašča	300
Odžak	421	11//34	bašča	bašča	3610
Odžak	421	4//27	bašča	bašča	650
Odžak	421	4//56	put	put	320
Odžak	421	4//76	kuća sa dvorištem	kuća	64
Odžak	421	4//76	kuća sa dvorištem	dvorište	56
Odžak	434	11//62	gradilište	gradilište	30
Odžak	451	16/46	kuća sa dvorištem	kuća	60
Odžak	451	16/46	kuća sa dvorištem	dvorište	220
Odžak	451	16/47	kuća sa dvorištem	kuća	70
Odžak	451	16/47	kuća sa dvorištem	dvorište	240
Odžak	559	570/1	šuma	šuma	5300

Vakufi u Modriči, Bosanskom Šamcu i Odžaku

Odžak	559	573/1	livada	livada	7650
Odžak	559	843/1	bašča	bašča	3800
Odžak	559	844/1	oranica	oranica	4000
Odžak	559	845	oranica	oranica	6700
Odžak	559	846	oranica	oranica	3900
Odžak	559	847	bašča	bašča	2800
Odžak	559	943	oranica	oranica	10000
Odžak	559	843/2	bašča	bašča	700
Odžak	559	570/3	šuma	šuma	3800
Odžak	559	570/4	šuma	šuma	7500
Odžak	559	570/5	šuma	šuma	2200
Odžak	559	844/2	oranica	oranica	700
Odžak	559	573/2	livada	livada	3450
Odžak	559	573/3	livada	livada	3750
Odžak	559	573/4	livada	livada	1650
Odžak	559	943/2	oranica	oranica	9750
Odžak	559	943/3	oranica	oranica	10100
Odžak	639	3//75	bašča Beglukhan	bašča	5760
Odžak	640	741/2	oranica	oranica	3800
Odžak	640	741/3	oranica	oranica	4500
Odžak	641	10//40	bašča	bašča	580
Odžak	641	10//41	bašča	bašča	1160
Odžak	959	48	livada	livada	1900
Odžak	959	49	bašča	bašča	3600
Odžak	959	50/1	pašnjak	pašnjak	9500
Odžak	959	50/2	livada	livada	3500
Odžak	798	12/26	gradilište	gradilište	250
Odžak	798	12/27	vrt kod kuće	vrt	600
Odžak	434	11/62	gradilište kod kuće	gradilište	30
Odžak	674	950/1	oranica Tuk	oranica	1600
Odžak	674	950/2	oranica Tuk	oranica	1420
Odžak	371	1051	oranica Tuk	oranica	3200
Odžak	318	11/49	gradilište	gradilište	40
				Ukupno:	153.160

Prema pregledu oduzete vakufske imovine u periodu od 1900. do 2005. godine, koji je izradio Medžlis Islamske zajednice Odžak, došlo se do saznanja o vakufima koji nisu evidentirani u popisima iz 1938. i 1951. godine.³⁶

36 Pregled oduzete vakufske imovine u BiH od 1900.-2005. godine Medžlisa Islamske zajednice Odžak. Arhiva Medžlisa Islamske zajednice Odžak.

Osnovana je pretpostavka da se radi o mukatama vakufa džamije u Odžaku, jer je vidljivo da se radi o okućnicama i manjim površinama. Ovo vakufsko zemljište je prema spomenutom Pregledu dato privatnim licima. Stanje ovog vakufskog zemljišta pokazuje slijedeća tabela:

Kat. općina	Z.k. uložak	Kat. čestica	Naziv	Kultura	Površina
Odžak	172	1/35	bašča-kućište		512
Odžak	172	1/36	bašča-kućište		530
Odžak	172	1/38	milać		330
Odžak	172	1/39	okućnica		37
Odžak	172	1/60	milać		145
Odžak	172	1/61	milać		255
Odžak	27	4/11	potkućnica		838
Odžak	490	4/37	okućnica		37
Odžak	490	4/38	trafostanica/dvorište		160
Odžak	490	4/39	okućnica		453
Odžak	64	4/42	avlija		359
Odžak	29	4/106	okućnica		253
Odžak	29	4/107	okućnica		205
Odžak	29	4/108	Karića mahala		161
Odžak	29	4/109	podkućnica		58
Odžak	29	4/110	okućnica		192
Odžak	29	4/111	okućnica		329
Odžak	29	4/116	okućnica		3817
Odžak	49	4/90	podkućnica		448
Odžak	260	9/24	okućnica		494
Odžak		9/26	dvorište		349
Ukupno:					9.962

U periodu od 1940. godine do iza Drugog svjetskog rata vakufom su upravljali: Sadik-ef. Karić, Zaim-ef. Čajić i Uzejr Delić.

4.1. Nacionalizacija vakufa u Odžaku

Odjeljenje za finansije pri Narodnom odboru općine Odžak podnijelo je zahtjev za utvrđivanje nacionalizacije vakufskih zgrada i građevinskog zemljišta džamije u Odžaku pod brojem 03/9-310-1/59 od 21. maja 1959. godine. Komisija za nacionalizaciju pri Narodnom odboru općine Odžak sastavljena od Dragutina Popovića, predsjednika, i članova Ahme Dedića i Velida Delića donijela je rješenje o nacionalizaciji na svojoj sjednici od

23. juna 1959. godine.³⁷ Utvrđeno je da su dana 26. decembra 1958. godine nacionalizirane i postale društvena svojina nepokretnosti u ranijem vlasništvu vakufa džamije u Odžaku slijedeće najamne zgrade:

- najamna zgrada koja se nalazi u Odžaku, Trg Oslobođenja br. 4, na zemljištu upisanom u zemljišnim knjigama Sreskog suda u Modriči, z.k. uložak br. 217, kat. čestica br. 11/50. Zgrada ima prizemlje i jedan sprat. U prizemlju se nalaze poslovne prostorije, a na spratu stambene;

- najamna zgrada koja se nalazi u Odžaku, Trg Oslobođenja br. 2, na zemljištu upisanom u zemljišnim knjigama Sreskog suda u Modriči, z.k. uložak br. 318, kat. čestica br. 11/49. Zgrada ima prizemlje i jedan sprat. U prizemlju se nalaze poslovne prostorije, a na spratu stambene;

- najamna zgrada koja se nalazi u Odžaku, Trg Oslobođenja br. 2, na zemljištu upisanom u zemljišnim knjigama Sreskog suda u Modriči, z.k. uložak br. 317, kat. čestica br. 11/48. Zgrada ima prizemlje i jedan sprat. U prizemlju se nalaze poslovne prostorije, a na spratu stambene;

- najamna stambena zgrada sa pomoćnim zgradama (šupa za drva i mokri čvor) koja se nalazi u Odžaku, Ul. Slavke Grebenarevića, br. 2, na zemljištu upisanom u zemljišnim knjigama Sreskog suda u Modriči, z.k. uložak br. 421, kat. čestica br. 11/32. Zgrada ima samo prizemlje;

- najamna stambena zgrada koja se nalazi u Odžaku, Ul. Redže Škangića br. 17, na zemljištu upisanom u zemljišnim knjigama Sreskog suda u Modriči, z.k. uložak br. 170, kat. čestica br. 11/61. Zgrada je prizemna koja ima pomoćnu zgradu za smještaj kuhinje;

- najamna stambena zgrada koja se nalazi u Odžaku, Ul. Redže Škangića bb, na zemljištu upisanom u zemljišnim knjigama Sreskog suda u Modriči, z.k. uložak br. 798, kat. čestica br. 12/26. Zgrada je prizemna;

- najamna poslovna zgrada koja se nalazi u Odžaku, Ulica 27. juli, bb, na zemljištu upisanom u zemljišnim knjigama Sreskog suda u Modriči, z.k. uložak br. 421, kat. čestica br. 5/12. Zgrada je prizemna i ima pomoćnu zgradu za smještaj kuhinje.

Na temelju navedenog, zaključujemo da je nacionalizirano ukupno šest stambeno-poslovnih vakufskih zgrada vakufa džamije u Odžaku.

Također, Komisija je istim rješenjem izuzela od nacionalizacije stambenu zgradu koja se nalazi u Odžaku, Ulica 27. juli bb, na zemljištu upisanom u zemljišnim knjigama Sreskog suda u Modriči z.k. uložak br. 173, kat. čestica br. 6/4. Zgrada je prizemna sa dvosobnim stanom i pomoćnim zgradama (hudžera i šupa), nalazila se uz džamiju i služila je za stanovanje vjerskih službenika. Na nacionaliziranim zgradama nije bilo nikakvog tereta, a upisane

---

37 Narodni odbor općine Odžak, srez Doboje, Komisija za nacionalizaciju, rješenje br. 1/59 od 23.06.1959. godine. Arhiva Medžlisa Islamske zajednice Odžak.

su u zemljišnim knjigama u korist društvene svojine kojom upravlja Narodi odbor općine Odžak.

Džematski odbor Islamske vjerske zajednice u Odžaku uložio je Sreskoj komisiji za nacionalizaciju u Doboju žalbu na predmetno rješenje o nacionalizaciji vezano za zgradu koja se nalazila u mezarju kod džamije. Odbor je zatražio da se ta zgrada izuzme iz nacionalizacije iz razloga njene dotrajalosti i potrebe da se u njoj čuva inventar za pogreb umrlih. Sreska komisija je zaključila da je žalba osnovana i izuzela je spomenutu zgradu od nacionalizacije.³⁸

Napomenimo da su u vakufske zgrade do nacionalizacije bile smještene sljedeće ustanove: Mjesni narodni odbor, Sreski sud, Inspektorat, narodna osnovna škola, veleprodaja duhana i đački dom gimnazije.

5. Zbirna tabela nacionaliziranih/oduzetih vakufa i pitanje isplate naknade

Na području Modriče, Odžaka i Bosanskog Šamca po Zakonu o nacionalizaciji najamnih zgrada i građevinskog zemljišta iz 1958. godine oduzeto je: u Modriči tri stambeno-poslovne zgrade sa ukupnom površinom od 450 m², u Odžaku šest stambeno-poslovnih zgrada sa ukupnom površinom od 673 m² i u Bosanskom Šamcu šest stambeno-poslovnih zgrada sa ukupnom površinom od 718 m² kako to ilustrira zbirna tabela oduzetih/nacionaliziranih vakufa u navedenim mjestima:

ODŽAK					
Kat. općina	Z.k. uložak	Kat. čestica	Naziv	Kultura	Površina zgrade, m ²
Odžak	318	11/49	gradilište	gradilište	47
Odžak	798	12/26	gradilište	gradilište	46
Odžak	217	11//50	kuća sa dvorištem	dvorište	268
Odžak	317	11//48	gradilište	gradilište	117
Odžak	421	11//32	medresa, kuća	medresa	147
Odžak	170	11//61	kuća i bašča	kuća	48
				Ukupno:	673
MODRIČA					
Modriča	505	6/123	medresa		300
Modriča	120	9/5	kuća br. 120		120
Modriča	504	6/173	gradilište po kahvanom		30
				Ukupno:	450

38 Narodni odbor sreza Doboju, Komisija za nacionalizaciju, rješenje br. 03/0-144/59 od 31.12.1959. godine. Arhiva Medžlisa Islamske zajednice Odžak.

BOSANSKI ŠAMAC					
Bosanski Šamac	278	8/37	kuća-mekteb		125
Bosanski Šamac	278	8/38	kuća sa kućištem		50
Bosanski Šamac	195	8/11	ruždija		160
Bosanski Šamac	98	8/30	kuća sa kućištem		95
Bosanski Šamac	98	8/39	kuća sa kućištem		170
Bosanski Šamac	94	8/10	kuća br. 94		118
Ukupno:					718
Sve ukupno:					1.841

Za nacionaliziranu zgradu, poseban dio zgrade i građevinsko zemljište ranijem sopstveniku daje se naknada prema odredbama ovog zakona. Pitanje naknade za nacionalizirane zgrade i građevinsko zemljište regulirano je 42., 43., 44., 45. i 46. članom predmetnog Zakona o nacionalizaciji.³⁹ Naravno, tadašnje ekonomske, a prevashodno društveno-političke prilike, naročito vezano za vjerske zajednice i vjeru općenito, kreirale su mogućnosti za kršenje zakonskih obaveza od strane države, ali i umanjivale realne mogućnosti Islamske vjerske zajednice u Narodnoj republici Bosni i Hercegovini da ostvare svoja zakonom garantirana prava.

Za nacionaliziranu zgradu ili poseban dio zgrade, zajedno sa zemljištem koje pokriva zgrada i zemljištem koje služi za redovnu upotrebu te zgrade, ranijem sopstveniku daje se naknada koja iznosi 10% od stanarine koja se plaća za tu zgradu ili dio zgrade na dan stupanja na snagu ovog zakona - za vrijeme od 50 godina. Visina naknade utvrđuje se u jednom ukupnom iznosu, koji će se isplaćivati u jednakim mjesečnim obrocima za vrijeme od 50 godina, počev od 1. januara 1959. godine. Za zemljište koje je nacionalizirano zajedno sa zgradom iz prethodnog stava sopstveniku će se isplaćivati za preostalo vrijeme do 50 godina srazmjernan dio naknade koji se po odredbama ovog zakona daje za nacionalizirano neizgrađeno zemljište.

Pri utvrđivanju visine naknade za nacionaliziranu poslovnu zgradu, poslovnu prostoriju ili stambenu zgradu u kojoj ima poslovnih prostorija, neće se uzimati u obzir zakupnina za poslovnu zgradu i poslovne prostorije, nego će se uzeti u račun stanarina koja bi se plaćala za te prostorije kad bi se one koristile

³⁹ Službeni list FNRJ, 52/58, str. 643-645.

kao stambene prostorije. Za nacionalizirano građevinsko neizgrađeno zemljište ranijem sopstveniku daje se naknada koja se određuje po tarifi po kojoj se određuje naknada za eksproprisano građevinsko zemljište. Naknada po prethodnom stavu isplaćuje se za vrijeme od 50 godina, u jednakim godišnjim obrocima, počev od prvog dana po isteku mjeseca u kome je raniji sopstvenik predao zemljište u posjed općini ili drugom korisniku. Hipoteke i drugi stvarni tereti, osim stvarnih službenosti, upisani na nepokretnostima koje su ovim zakonom nacionalizirane, gube pravnu važnost i imaju se brisati iz zemljišnih knjiga i drugih javnih knjiga u kojima se upisuje svojina na nepokretnostima.

Prema raspoloživim podacima, naknada za oduzetu vakufsku imovinu u Modriči, Odžaku i Bosanskom Šamcu nikada nije isplaćena, niti su urađena rješenja o visini naknade, a ako su urađena, nisu ispoštovana i realizirana. Naravno, tadašnje ekonomske, a prevashodno društveno-političke prilike, naročito vezano za vjerske zajednice i vjeru općenito, kreirale su mogućnosti za kršenje zakonskih obaveza od strane države, ali i umanjivale realne mogućnosti Islamske vjerske zajednice u Narodnoj republici Bosni i Hercegovini da ostvari svoja zakonom zagwarantirana prava.

6. Zaključak

1. Vakufi u Modriči, Odžaku i Bosanskom Šamcu bili su osnova formiranja i razvoja ovih gradova kao prvobitnih kasaba/čaršija. Vakufi su dali snažan zamah urbanom, ekonomskom, kulturnom, obrazovnom i vjerskom životu spomenutih mjesta.

2. S obzirom na lokaciju u samim gradskim središtima, može se zaključiti da je vrijednost vakufskog zemljišta i objekata bila visoka i pogodna za ubiranje značajnih prihoda kojima su podmirivane potrebe organizacije vjerskog i socijalnog života u tom vremenu.

3. Modrička i Odžačka medresa, te mektebi u sva tri predmetna grada dali su izuzetan doprinos u odgoju i obrazovanju muslimana u tadašnjem razdoblju.

4. Nacionalizacijom po Zakonu iz 1958. godine brojni gradski vakufi su oduzeti od Islamske zajednice i postali društvena svojina. Zakonska naknada nije isplaćivana. Na taj način hajrati mnogih dobročinitelja/vakifa su prestali ispunjavati uvjete uvakufljenja, a protokom vremena veliki broj je uništen. Finansijski temelji djelovanja Islamske zajednice su znatno oslabljeni.

VAKFS IN MODRIČA, BOSANSKI ŠAMAC AND ODŽAK

Abstract:

The work is focused on the vakfs in Bosanska Posavina, in Modrica, Odzak and Bosanski Samac. It deals with the issue of the area / size of the vakfs, and in particular shows the nationalization of the vakfs according to the Law on Nationalization of Leased Buildings and Construction Land of 1958. Vakfs property consisted of land plots and vakf utility and educational buildings (shops, inns, mosques, maktabas, and madrasas). Vakfs were at the heart of the emergence and development of these three places and they made outstanding contributions to religious-educational and social life of the time. Total area of the vakf in Modriča was 159.932 m², in Odžak 163.122 m², and in Bosanski Šamac 16.745 m². After the nationalization law, the vakfs were taken from the Islamic community, their original purpose was changed, and eventually they were gradually destroyed. Indemnities have never been paid. In Modriča, Odžak and Bosanski Šamac, according to the Nationalization Act of 1958, three residential and commercial buildings with a total area of 450 m² were nationalized; in Odžak, six residential and business buildings with a total area of 673 m², and in Bosanski Šamac, six residential and business buildings with a total area of 718 m². Altogether, fifteen residential and business buildings with an area of 1,841 m² were nationalized.

Key words: vakf, mosque, madrasa, Bosanska Posavina, nationalization